

דרך הספירה

מרים קסמן

דרך הספירה

נשיות, גבריות ושוויון ביהדות

Miriam Kosman
Circle, Arrow, Spiral: Exploring Gender in Judaism

מרים קסמן
דרך הספירה: נשיות, גבריות ושוויון ביהדות

עורך אחראי: ראובן ציגלר
עורכת ראשית: אוריה מבורך
עורכת משנה: אפרת גרוס
תרגום: טובה מש
עריכת תרגום: יוחנן סלייטר
עריכה לשונית: אריאל הורוביץ
הגהה: שרה המר
עימוד: רינה בן גל
עיצוב עטיפה: שמואל לעסרי

© כל הזכויות שמורות למרים קסמן, תשפ"ה 2025

הסכמות לספר אפשר לראות ב־miriamkosman.com

הערות ושאלות יתקבלו בברכה ב־miriamkosman1@gmail.com

ספרי מגיד, הוצאת קורן
ת"ד 4044 ירושלים 9104001
טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534

office@korenpub.com
www.korenpub.co.il

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

מסת"ב 5-327-526-965-978 ISBN

נדפס בישראל 2025 Printed in Israel

העם ההלכים בחשך ראו אור גדול (ישעיהו ט, א)
אור גדול הוא חכמה (הגרי"א שם)

מוקדש לכל ההולכים בחושך ומחפשים את האור

אסטל כהן, מפיקה
www.SetMeFreeMovie.com

תוכן העניינים

פתח דבר.....	יג
הקדמה.....	יז

ספר ראשון

חלק 1: שני הכוחות

פרק א	העיגול, החץ והספירלה.....5
	המערב: קדימה, במלוא הקיטור • והמזרח: שלם אבל סטטי
	• לא הולך לשום מקום • אני אוהב/ת אותך כי אני אוהב/ת אותך
	• גברים ממערב, נשים ממזרח • מה אתה עושה משהו, שב!
	• למשוך לשני הכיוונים • סיכום
פרק ב	שמירה על איזון – תפילה ופעולה.....16
	תפילה ופעולה • פנו מקום • הגעת ליעד • סיכום
פרק ג	איזון בזמן אמת – שבת.....21
	אבל מי אני? • אין קיצורי דרך • שבת – מעין עולם הבא • אלו
	החיים הטובים • שבת – מטרת העל • אבן שואבת לאהבה • זהו
	עולם גברי (אבל הנשמה רוצה עולם נשי) • סיכום

חלק 2: משפיע ומקבל

- פרק ד שני סוגי נתינה..... 31.
תודה על מה שלא נתת • מפקד ללא חיילים אינו אלא אדם לבוש
מדים • הורים וילדים – מי נותן למי? • קבלה פירושה להידמות
לאלוקים • סיכום
- פרק ה אומנות הקבלה..... 36.
ככל שגדל חסרוננו, גדלה אפשרותנו לאהוב • אהבה פירושה
פגיעות • סיכום
- פרק ו הכרת הטוב – התכונה המגדירה את המקבל..... 43.
אז מי נותן למי? • יש רק מוצא אחד • הדלק של מעגל הנתינה –
הכרת הטוב • תודה לא-ל! • המקבל האולטימטיבי • כניסה למרחב
הנשי • סיכום
- פרק ז אומנות הנתינה..... 49.
המתנה שלא מפסיקה לתת • לתת כדי לתת • שיהיה לך יום
נפלא! • כל נטילה שלנו מחלישה את יכולתנו להעניק • לתת
יותר מדי – האם קיים דבר כזה? • שלושה מאפיינים של משפיע
אמיתי • ארוג בצפיפות • עולמות מקבילים • סיכום

חלק 3: זכר ונקבה בברכות השחר

- פרק ח ברכת האיש – מחנה אימונים לגברים..... 61.
במקום שבו הלב – שם הבית • גברים באימונים • מחנה אימונים
גברי • סיכום
- פרק ט ברכת האישה – אני מי שאני..... 72.
היהודי – המקבל המושלם • אז למה צריך גברים? • השתקפות
במציאות • כולנו מכילים את הפרדוקס הזה • מי לובש את
המכנסיים בבית? • סיכום

חלק 4: לאור הלבנה

פרק י רק לא להיות קטן 81

שלושה סוגים של קשר • החיפוש אחר מערכת יחסים הדדית
• ניתוח הדו־שיח • סיכום

פרק יא הלבנה והאנושות 92

השמש והירח מתמודדים על הכתר – סקירה היסטורית • לאור
הירח: דוגמה לחברה מכוונת ירח • תחת שמש קופחת: דוגמה
לחברה מכוונת שמש • השמש והירח: הבה ניפגש • סיכום

פרק יב לכל דבר יש מחיר 101

מוח ולב • האור בקצה המנהרה • חדש ומשופר • סוד העיבור
• סיכום

פרק יג הנמשל – איש ואישה 109

ראש חודש, יום האישה • ההקטנה: הלבנה, עם ישראל והאישה
• נבראו שווים • סיכום

חלק 5: זה עולם של גברים (אבל הוא אמור להיות של נשים)

פרק יד האישה כ"אחר" 117

שורשי חוסר השוויון לנשים • יום שני: היפרדות המים • יום
שלישי: עצים ופירות • יום רביעי: השמש והירח • יום חמישי:
הלווייתן • יום השישי: האיש והאישה • האובדן • זה אולי טוב,
אבל זה לא אומר שזה לא כואב • סיכום

פרק טו מה שרואים מלמטה 126

בעיה נכונה, פתרון שגוי • לאן נעלמו כל הגברים? • זה מחמיר
לפני שזה משתפר • הטיה גברית • קבור עמוק בפנים • להחזיר
את השד לבקבוק • סיכום

פרק טז השמיעיני את קולך 144

כמעט הגענו • האזינו לקול הדממה הדקה • אהבה בוגרת היא תולדה של הבחנה • ההתאמה המושלמת • מתחלפים הזמנים • סיכום

פרק יז החזון של ברכות החופה 154

כוחן של נשים • לא לגרוע עין מהמטרה • סיכום

פרק יח בזכות נשים צדקניות 160

לעורר את המשפיע • המקום הקסום של האחדות • עכשיו, כולם ביחד • סיכום

ספר שני

חלק 6: נשים בהלכה

פרק יט ההבדלים בין גברים לנשים בהלכה 169

"זכר ונקבה בראם" • "והיו לבשר אחד" • תן לחיות? חַיָּה! • מרחב תמרון • הספירלה בחיים היהודיים • סיכום

פרק כ ההבדלים 178

לרתום את הזמן • המוכנות להתחייב • מצוות לא תעשה • מצוות עשה • חירות מזמינה שותפות • סיכום

פרק כא תפילה ותלמוד תורה 185

תפילה • איך לומדים? • עונג וכוח • "למה", לא "איך" • המטרה: שילוב • סיכום

פרק כב עדות 201

אז למה היא אינה יכולה להעיד? • שונה אבל שווה • עולם של אמת • סיכום

פרק כג פוליגמיה 208

אחד יחיד ומיוחד • הכאב שלה הוא הברכה של האנושות • הוא מכוון מטרה, היא מכוונת קשר • הדינמיקה הזו היא מציאות עצובה של החיים • לראות נכוחה את המציאות • ייבום • סיכום

- פרק כד הכתובה** 220
 להשאיר את האופציות פתוחות • לקבל אחריות • סיכום
- פרק כה הגט** 227
 בחולי ובכריאות • לנצח נצחים • הבנה עמוקה של גט כריתות
 • הקפדה על כללי הטקס • סיכום

חלק 7: עולם פנימי

- פרק כו צניעות** 239
 שמירה על המהות הפנימית • לראות מתחת לפני השטח • הגנה
 על המטמון העוצמתי • סיכום
- פרק כז הזירה הציבורית מול הזירה הפרטית** 249
 הטו אוזן לקול החץ • שכחת היעד • הדרך החוצה • להישאר
 קשורים לאמת • הכוח הנגדי • איזונים ובלמים • סיכום

חלק 8: היהודי כאב־טיפוס של האיש

- פרק כח גבורה – הצבת גבולות** 261
 אין־סופי פוגש סופי • מטאפורה ליצירתיות • הכוח הנקבי – כאב
 הצמצום • החלטות, החלטות, החלטות • משהו לאכול • אנחנו
 ואלוֹקים • סימביוזה – מהרגע הראשון • סיכום
- פרק כט אמונה** 272
 אמת ואמונה • להיכנע או לא להיכנע? • העולם המערבי מאוהב
 בהיבט הגברי • מאמינים בני מאמינים • סדנת אמונה: לידה
 הנראית כמוות • סיכום
- פרק ל מלכות** 280
 החיים בשוחרות • היהודי האולטימטיבי • המלכת הקב"ה • הבית
 במרכז • להפוך סיגים לזהב • סיכום
- הערות סיום – מקורות וציטוטים** 288
- תודות** 333

פתח דבר

באחת השבתות שאל בעלי את הילדים בשולחן השבת, אילו מתנות בחייהם גורמות להם להרגיש שהקב"ה אוהב אותם. זו הייתה שאלה מעניינת והתשובות עליה היו מאירות עיניים עבורנו, ההורים. אבל השאלה גם עזרה לי לנסח את אחת מן המתנות הגדולות ביותר של חיי: מתנת התובנה וההבנה ההולכת וגוברת.

במהלך כתיבת הספר הזה הרגשתי לעיתים קרובות כאילו אני מרכיבה פאזל ענק עם חלקים חסרים. היו מקרים שהגעתי למבוי סתום, או שמשהו נראה כסותר את הרעיון הכללי שאליו חתרתי. ואז באופן מפתיע הייתי נתקלת – בלימוד או בשיחה – ברעיון חדש, ומרגישה את הרטט הזה האומר שחלק נוסף של הפאזל מצא את מקומו; מין תחושה של תנועה לעבר המטרה, של התקדמות. כאילו מצטיירת אל מול עיניי תמונה מדהימה ביופיה בעלת השלכות עמוקות בהרבה מהסוגיה החברתית שאיתה יצאתי לדרכי.

כמובן, הפאזל אינו שלם – וכנראה גם לא יכול לבוא לידי שלמות – בעולם הזה בעל הראות המוגבלת. זאת הייתה החלטה מודעת לקבל את העובדה הזו, ולבחור להציג את השברים האלו שרק רומזים להנאה העילאית שבשלמות שאנו מייחלים לה. היו רגעים שבהם הרגשתי שאם אין תמונה שלמה – מה ערך יש לחלקים שכן השגתי? מה שהכריע את הכף בסופו של דבר היה העונג שחווייתי בגילוי. השפע תמיד מבקש לנבוע החוצה, ובמקרה הזה, הספר הזה פשוט התחנן להיכתב.

במובן מסוים, ה'גילוי' שלי של החומר הזה הוא מטאפורה הולמת לנושא הספר הזה. ככל שבעיה הפריעה לי יותר, ככל שרבו תשוקתי ומאמציי למצוא לה פתרון, ככל שנתרוקנתי יותר מרעיונות קדומים ונפתחתי

לחדשים – כמו האישה השונמית במלכים ב, שהיה עליה להרבות בכלים ריקים כדי להכיל את השמן – כך מפעימים ועמוקים יותר היו הרעיונות שהתגלו.

* * *

"כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם"¹ – זאת אמירה תמוהה, כי אף שאין ספק שראוי לתת קרדיט למי שזכאי לו, מה הופך את אמירת הדבר בשם אומרו למשמעותית כל כך, עד שהיא מביאה גאולה לעולם? אולי העומק פה הוא העובדה שכשאנו נזכרים במקור של מה שלמדנו, אנו נזכרים גם במקור כל הדברים כולם.

כמה קל לשקוע בחול הטובעני של האגו שלנו. התשוקה הקיומית שלנו להרגיש בלתי תלויים – אותה תשוקה שהנחש עט להיתפס עליה, אז, בגן עדן – רוצה שנשמר את עצמאותנו ונשכח את מערכות הקשרים שלנו. וכשמישהו מעלה רעיון שמהדהד עמוק בתוכנו, קשה לנו כל כך לייחס אותו לנו. ההרגשה היא כאילו הוא שלנו! ההזדהות העמוקה הזאת, המוחשית כמעט, עם הרעיון, אפשר ששורשיה במפגש התוך־רחמי שלנו עם המלאך שלמדנו אמת, כשהרעיון הזה הטביע את חותמו הראשון בנשמה שלנו.² כשאנו שומעים אותו שוב, הרגשת ההזדהות כה חזקה שהתחושה המיידית היא שהוא שלנו.

ההכרה בכך שיש מקור חיצוני לרעיון, היא גם מטאפורה וגם תרגיל חיוני שעלינו לעבור כדי שנצליח לזהות את המקור שלנו, מקור כל הצלחותינו וכל "יצירותינו".³

1. מגילה טו, א.

2. נידה ל, ב.

3. וז"ל המהר"ל: "כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, כלומר האומר דבר בשם אומרו ראוי שתבא על ידו הגאולה. כי אם אומר דבר בשם אומרו לתלות הדבר במי שבא ממנו, כ"ש שיתלה הגאולה במי שבא ממנו, ולא יתלה לומר כי עשיתי זאת, וכחי ועוצם ידי עשה. ועוד פרשנו במקום אחר והוא עיקר, וזה כאשר יש דבר אחד שהוא אל ראובן והוא ביד שמעון, הרי הדבר הזה הוא דומה אל מי שהוא תחת יד אחר. וכאשר אמר דבר בשם אומרו, הרי אדם זה מוציא הדבר שהוא תחת ידו ומחזירו אל אשר ראוי לו ובא ממנו, וזה נחשב כמו גאולה לדבר כאשר מוציא הענין שהוא בידו ומחזיר אותו אל מי שבא ממנו. לכך מביא גם כן גאולה לעולם להוציא את אחד מתחת יד אחר, ויהיה תחת הש"י אשר ממנו הכל" (אור חדש ב, כב).

בגרעין הספר הזה שוכנת התפיסה שההכרה בתלות הזאת אינה מגבילה או מקטינה אותנו, היא מרחיבה אותנו. הרשימה הזאת תהיה אפוא רשימה ארוכה מאוד של תודות. מעט מאוד מהספר הזה מקורי. אם יש בו מקוריות, הרי שהיא הסידור מחדש של רעיונות ידועים לכדי שלם מגובש ביחס לנושא מסוים – מגדר, נשים ושוויון. אין ערוך לתודתי לריבוננו של עולם על ששלח לי מורי דרך כה משמעותיים לאורך השנים. בחתירתי לגלות את הפתח לאחד מן המסתורין הגדולים של החיים, בנסותי למצוא את הא-ל הצדיק והישר במערכת שיש בה רעיונות שנראים סותרים לא פעם, במאמצי להגדיר את המקום של גברים ונשים בפרספקטיבה רחבה יותר – כל אחד מן התמרוקים והמורים שנקרו לפניי – הרה"ג ר' משה שפירא זצ"ל, הרב ד"ר שלום סרברניק, הרב אמת' פויכטונגר, הרב דב רוזנבלום, גברת דבורה פסטג ועוד – היה לי כמתנה משמיים. ראו הרחבה בפרק התודות בסוף הספר (עמ' 335).

הקדמה

היקום כולו מתרחב והולך. כוכבים מתנגשים ומתפוצצים, חלקיקי תאים מתעופפים ונעים בכיוונים שונים אלו מאלו. תינוקות נפרדים מרחם אימם, ילדים עוזבים את חיק הוריהם. חברים מתאמצים להבין זה את זה. אנשים רבים זה עם זה, מתפייסים ואז רבים שוב, או שמעולם לא דיברו זה עם זה מעומק התהומות הפעורים ביניהם. היקום הפיזי שלנו הוא מקום של נפרדות ובדידות, שבו כולנו שועטים אל עבר המוות הבודד שלנו, בלי איש לצידנו.^א אלא שהנפש כמהה לקשר. במלכות שמיים יש אחדות ושלמות^ב – ליכוד של חלקים שונים ליחידה הרמונית אחת. כמו דבורים לדבש, נפשנו עורגת אל אותו קשר מסתורי וייחודי, הקשר המרמז על התאחדות העולמות העליונים. שני אנשים, שונים ונפרדים לגמרי, מתאחדים "והיו לבשר אחד" (בראשית ב, כד). שונים ונפרדים, לא רק משום שיש להם, כמו לכל בני האדם, גוף, רגש ומחשבות משלהם, אלא שונים ונפרדים משום שהאחד איש והאחר אישה. עצם המהות הביולוגית שלהם מבטאת את שונותם. ובכל זאת הם משיגים אחדות. לא רק ברמה פיזית, גם ברמה אנושית; לא רק ברמה אנושית,^ג גם ברמה הלכתית.^ד האחדות הזאת מהדהדת עולם אחר, משהו שהוא מעבר לכאן ולעכשיו.^ה

אכן, בפרשת בראשית מספרת התורה שאדם הראשון, שנברא בצלם אלוקים, היה אנדרוגיני: "זכר ונקבה ברא אותם" (בראשית א, כז). המדרש מספרי שאלוקים ברא את האדם תחילה כאיש ואישה מחוברים, ולאחר מכן הפריד אותו לשתי ישויות. לאיש קרא "אדם" ולאישה – "חוה".^ו

1. לפי המדרש, היו אדם וחוה מחוברים גב אל גב. ואם כן, הצלע שממנה ברא אלוקים את האישה (בראשית ב, כב) אינה אלא צד (כמו "צלע המשכן" [שמות כו, כא], שפירושו

מדוע ברא האלוקים את האדם ואת אשתו מחוברים, אם עתידים היו להיפרד? אולי כדי שאותו חיבור ראשוני ימשיך לבעבע מתחת לפני השטח, גם לאחר ההיפרדות, ויחדיר להוויות הנפרדות שלהם כאיש ואישה כמיהה קמאית לשוב לאותה אחדות.¹

אולי הגעגועים התוססים הללו, המושכים לאיחוד בין שתי ישויות נפרדות שחיות את חייהן בנפרד זו מזו, הם הם שורש הכאב והתסכול המלווים לעיתים קרובות את המערכת הזוגית. בנקודה עמוקה בנשמה, אנחנו מצפים ומתגעגעים לקרבה החקוקה בזיכרון הרוחני הבראשיתי. גם כאשר החיים מתנהלים למישרין ואנחנו חברים טובים או שותפים נאמנים, תמיד רוחשת הערגה להבנה עמוקה יותר, לקרבה גדולה יותר; אנחנו כמהים להגשמה של אותה אחדות במציאות החיים הנוכחית.

אבל לעיתים קרובות, גם כשהתחושה שהדבש שם, הקשרים האינטימיים שלנו לא מובילים לאותה מתיקות ולהתרגשות שבאחדות. לעיתים הם אף מובילים להתרסקות של החלומות והמאווים הכמוסים ביותר שלנו. השאיפה להתאחדות נמצאת גם נמצאת, אבל המרחק בין הרעיון לבין המציאות הוא לפעמים כה תהומי, עד שאי אפשר לגשר עליו.

זכר ונקבה ברא אותם

היצור הבראשיתי שנברא בצלם אלוקים היה יצור אנדרוגיני – גם זכר וגם נקבה. כאשר הבורא חילק אותו לשניים, האיש לקח חלק והאישה לקחה חלק. המעניין הוא שהמושגים "זכר" ו"נקבה" רחבים בהרבה מהקשר שבין איש ואישה. הגמרא (בבא בתרא עד, ב) אומרת:

אמר רב יהודה, אמר רב: כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם.

צד המשכן). היצור המקורי האנדרוגיני נקרא "האדם" (בהשוואה ל"אדם" המופיע במקומות אחרים בספר בראשית ומתייחס לאיש ששמו "אדם"). רמז לכך נמצא באחת משבע הברכות הנאמרות מתחת לחופה: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם יוצר האדם". המעניין הוא שברכה זו נאמרת בלשון הווה, "יוצר האדם", ולא "יצר האדם" בעבר, משום שהחתונה היא תחילתו של איחוד מחודש של האיש והאישה – "האדם" הראשוני. למה הופרדה האישה מהאיש ולא להיפך, ומדוע שמר הוא על שם הישות האנדרוגינית המקורית והיא הפכה ל"אחרת" בסיפור – זאת יוסבר להלן באריכות.

הרעיון הזה בא לידי ביטוי בעברית – אין בה ולו מילה אחת שאינה זכר או נקבה. אכן, למושגים זכר ונקבה רבדים רבים במחשבת ישראל, המשמעותי בהם הוא ההקבלה בין הבורא לבין ישראל עמו.² ברור אם כן כי מנקודת מבט יהודית, המושגים זכר ונקבה גדולים בהרבה מן השאלה איך מתנהל זוג מסוים בחיי היום-יום.

ספר זה עוסק בניסיון להבין את הכוחות הללו. מהי המשמעות של היות נקבה? מה המשמעות של היות זכר? במה הם שונים זה מזו? כולנו תוצרים של שני הכוחות הללו, ומוסיפים לשחזור אותם במהלך חיינו. איך שני הכוחות האלה משפיעים על חיינו, על הנישואין שלנו, ויותר מכך – על היחס שלנו עם בורא העולם ועם היקום כולו? עד כמה אמורים שני הכוחות הללו להשפיע על חיינו? מה מניע כל אחד מהם, ומה הם צריכים לקבל האחד מזולתו? עד כמה העובדה שנולדתי אישה או איש אמורה להכתיב את מהלך חיי?

מאבק על זהות

מאה השנים האחרונות הביאו בכנפיהן שינויים חברתיים מפליגים בתפקידה ובמעמדה של האישה בעולם. ועם זאת, למרות הקדמה, מתחת לשינויים עובר חוט של כאב. לעיתים הוא מתבטא ככעס, לעיתים כעצב; יש שהוא מטואטא מתחת לשטיח (בפרט כאשר החיים טובים בסך הכול) ויש שקשה להתעלם ממנו. נשים וגברים רבים מתמודדים עם שאלות של זהות, תפקיד ומעמד, ושואלים כיצד כל אלו משתלבים עם הערכים שלהם, ובעיקר – עם מציאות החיים הנוכחית.

האם שוויון הוא ערך יהודי? לעיתים קרובות מוצאת היהדות את עצמה עם הגב לקיר ואקדח לרקה בסוגיית מעמד האישה. דווקא הדת שהריעה לחלש במשך אלפי שנים, שתמיד עמדה לצידו של המקופח, נתפסת כשוביניסטית ופטריארכלית חסרת תקנה – עד שיש הסבורים שאי אפשר לגשר על התהום שבין גישתה לנשים ובין תפיסת העולם המודרנית.

2. הדוגמה הקלאסית לזה במקרא היא מגילת שיר השירים.

אבל דינמיקת הזכר והנקבה משמשת במקורותינו מטאפורה למנעד רחב של אינטראקציות: מערכת היחסים בין שמיים וארץ, בין השמש והירח, בין תורה שבכתב ותורה שבעל פה, בין הלכה ואגדה ועוד.

אכן, ערך השוויון מושרש עמוק בנפש האדם, אבל האם התורה מכירה בתסכול הקיומי של האישה המבקשת שוויון? האם נכון הוא שמבנה ההלכה שולל את עקרון השוויון בין גברים לנשים? והאם שוויון בכלל בר השגה בעולמנו? עם כל הדרכים שהפמיניזם סלל, עדיין חיים אנחנו בעולם שמצוקתו מגדירה אותו טוב יותר מהגשמתו.

החווייה האנושית שלנו היא תמיד שיקוף של המתרחש ברמה הקוסמית. מרכזיותם של יחסי הזכר והנקבה בחיינו, כמו גם הקשר המסוכסך של נשים עם שוויון, שורשיהם טמונים עמוק בסיפור בריאת העולם, והם למעשה משל בתוך משל בתוך משל. החווייה האנושית שלנו משתקפת במציאות הפיזית, וזו משקפת בעצמה את מורכבות הריקוד הנצחי בין האדם לבין אלוקיו, הטמון בשורש הבריאה.

אפשר שהאובססיה של החברה ליחסי זכר ונקבה היא ביטוי למודעות האינטואיטיבית הזו; יש כאן משהו עמוק הרבה יותר מאשר ייעול התקשורת של בני זוג, לצורך תפקוד טוב יותר. אין ספק שהמאבקים החברתיים והפוליטיים סביב נושא מעמד האישה, שאובים מחוש צדק שמוצא את בסיסו באמונה באל צדק.¹ אם, אכן, מערכות היחסים הקטנות, השגרתיות, שלנו הן מיקרוקוסמוס של מאקרו־מציאות – אם המשיכה בין זכר לנקבה והמאבק ביניהם הם המבנה שעליו מושתת עולמנו – כי אז אם נשכיל לנהל נכונה את הדינמיקה הזו בחיים הפרטיים שלנו, נוכל להשפיע על המציאות הקוסמית הגדולה על כל המקבילות הרבות שלה.

* * *

הספר הזה מבקש לחקור שלוש רמות. ראשית, המציאות במובן האידיאלי שלה – איך הדברים אמורים היו להיות; שנית, המציאות במובן הפגום, החברתי, שלה – איך הדברים הינם בפועל; ושלישית, וחשובה מכול, הדרך לשלמות בעתיד המיוחל. הוא מעשי וגם אזוטרי, מתבוסס בחומרי מערכות היחסים שלנו וגם עוסק בחזון אחרית הימים. זהו ספר שלא מעמעם את ייסורי המאבק על שוויון ואחדות, אבל מראה איך המאבקים האלה, אם ניגשים אליהם עם מודעות עמוקה יותר, מכוונים אותנו להגשמת מטרתנו. זהו ספר עלינו – מי אנו כבני אדם, כגברים וכנשים, כיהודים.

ספר ראשון

חלק 1

שני הכוחות

כשאלוקים חילק את האדם אשר ברא בצלמו לשתי ישויות נפרדות – איש ואישה – נטלה עימה כל אחת מהן היבט אחר של האלוקות. הפרק הזה יתחיל בתהליך הבנת שני הכוחות השונים הללו שהואנשו בזכר ובנקבה המקוריים, ואשר מניעים את כל הבריאה כולה.

פרק א

העיגול, החץ והספירלה

יש שני סגנונות תפקוד בסיסיים בעולמנו. האחד הוא הדחף להתקדם, להשיג, להצליח, לכבוש פסגות, להתגבר על מכשולים; התשוקה לקחת את המצב הנתון, לשנות אותו, לשפר אותו. והאחר הוא השאיפה להרמוניה, לאיחוד, לשלמות; החשק להתענג על המציאות כפי שהיא, בלי כל יומרה לשנותה. במקרים רבים סותרים שני אלו זה את זה, ובגרסתם הקיצונית, עלול כל אחד מהם להוביל לסילופים נוראיים ולחיים לא מאוזנים.

אנחנו יכולים להתרוצץ בקדחתנות יצרנית, כמו אוגר על גלגל ריצה, או לשבת ולהתענג על הרגע ולהפוך לגלמים חסרי מעש. שני הקצוות מובילים לחוסר איזון, ובכל זאת כל אחד מהם – השאיפה למצוינות והתשוקה לשלמות – הוא ביטוי של צלם האלוקים שבנו.

אצל אלוקים מתקיימים שני הכוחות הללו במידה המדויקת: הוא מצוין בשלמותו ושלם במצוינותו. אבל אנחנו, בני האדם, נדרשים לחתור בכל כוחנו למצוא את האיזון בין שניהם, כך שאחד מהם לא יבוא על חשבון האחר.

המערב: קדימה, במלוא הקיטור

העולם המערבי הוא דוגמה טובה לכוח ההתקדמות וההצטיינות. במערב אנחנו שומרים את כל הביצים בסל אחד – סל המצליחנות. אנחנו מתקדמים, משתנים, עושים, משיגים, משכנעים, משפיעים, כובשים יעדים חדשים, ואז – אנחנו יוצאים לחפש את האתגר הבא שלנו. "היי הטובה ביותר!",

"חתור קדימה!", "היי אסרטיבית!", "נצל את יכולותיך!", "המציאי משהו חדש!", "שנה את הסטטוס-קוו!", "היי הגרסה הטובה ביותר של עצמך!" – אנחנו אוהבים את הראשון, את הטוב ביותר, את המהיר ביותר. עורך דין? פסיכומטרי של 750, תואר ראשון בהצטיינות יתרה, התמחות בעליון, שותפות במשרד תל אביבי ענק, המקרים הכי קשים, היאכטה הארוכה ביותר, במרחק דקה מדירת הנופש הגדולה ביותר, במרינה הרצליה.

אלא שבדרך לדולר המיליון אנו עלולים לפספס את שאלת מיליון הדולר: כמה זה עולה לנו? כמה שלמות, הרמוניה ובריאות נפש עולה לנו החתירה הזו למצוינות? אם אהפוך לעורך הדין הטוב ביותר, האם יהיה לי אי-פעם זמן לשמוע מוזיקה? לדבר עם חברים? לקרוא ספר טוב? האם יישאר לי פנאי לבקר את הוריי או סתם לשבת בנעימים עם בת או בן הזוג שלי ועם ילדיי? השאלות האלה נזנחות במרוץ התזזיתי אל פסגת ההר.

אנחנו נוהגים למדר: אם אנחנו מצליחים בתחום מסוים, אנחנו מרגישים מוצלחים, גם אם כבני אדם אנחנו עדיין רחוקים מכך. אם משהו מצטיין בתחום מסוים, נסגוד לו, גם אם בכל תחום אחר הוא בינוני ומטה. הוא סופר מוכשר, שחקן מדהים, מוזיקאי מחונן, ספורטאי מצטיין – אבל שיכור, בעל ואב נוראי, ובלתי נסבל באופן כללי? עדיין נעמוד ונריע לו.

אנחנו כה שקועים בהתקדמות, במרוץ כה מטורף אל עבר ההצלחה שלנו, שהעיניים שלנו מתרגלות להיות נישאות אל העתיד בלבד, מדלגות מעל ההווה שנמוג לו כהרף עין.

והמזרח: שלם אבל סטטי

הכוח השני מיוצג על ידי תרבות המזרח הרחוק. בעוד העולם המערבי מרוכז בקדמה ובעתיד, העולם המזרחי חי את ההווה. התכונה והמיקוד של תורת המזרח הם לא לשאוף, לא לרצות ולא לתפוס.¹ אם האדם המערבי חי בעימות מתמיד בין רצונותיו ובין אי יכולתו להשיג את מבוקשו, האדם

1. "המחפש", אמר סידהארטא, 'פעמים עיניו עשויות לראות רק את מבוקשו, ואין הוא מסוגל למצוא דבר ולפתוח ליבו לשום דבר, כיוון שאינו מהרהר אלא במבוקשו, כיוון שהוא חותר למטרה, כיוון שהוא כפוי למטרה. לחפש, משמע היות לך מטרה. למצוא, משמע היותך בן חורין, היות ליבך פתוח ונטול מטרה. אתה, מכובדי, אפשר באמת

פרק א: העיגול, החץ והספירלה

המזרחי פותר את הבעיה בכך שהוא אינו מתאוה כלל. התפיסה המזרחית רואה את שורש הסבל בתכונתו של האדם לתפוס, להשתוקק, לרצות.

זו התשוקה... אשר כובלת אנשים. הבורה השתוקק להארה והוא ביקש אותה דרך סגפנות וידע, אך היא חמקה ממנו. כאשר חדל מלהשתוקק [וישב תחת עץ הבורה] מצא הארה.²

הבעיה שעומדת במוקד רבות מדתות המזרח היא איך יכול אדם להיחלץ מגלגל החיים ולשים קץ לסבל שנלווה אל החיים. היכולת לקבל את אשר ישנו, לחיות בהווה, להשלים עם הטוב שהוא הרגע הנוכחי – היא הדרך אל השלמות. אם הגדרת האדם המערבי היא שהוא רוצה, הגדרת האדם המזרחי היא שהוא רוצה שלא לרצות. הפירוש המילולי של "נירוונה" – אותה משאת נפש של המזרח – הוא "כיבוי שלהבת הנר" או "דעיכה". המטרה כאן אינה איזה עתיד-לבוא מלא באושר והתעלות, אלא כיבוי התשוקות – "ויתור על כל ההתקשרויות".³ גם גיבורי התרבות מייצגים הבדל זה. אם גיבורי המערב הם לוחמים בשדה הקרב ופורצי דרך בשדות המדע, החדשנות וההנהגה, הרי שבמזרח – הסגפנים ולא הלוחמים הם גדולי האומה.

האגדה מספרת על פגישה בין אלכסנדר הגדול וקבוצת פילוסופים ג'ייניים עירומים בהודו. אלכסנדר התפעל מהם מאוד, אבל הם רק רקעו ברגליהם כמענה לשאלותיו. כשביקש להבין את התנהגותם התמוהה, נאמר לו: "המלך אלכסנדר, אדם יכול להיות בעלים רק על שטח אדמה בגודל זה שהוא עומד עליה. אתה אינך אלא

מן המחפשים אתה, שכן בנהייתך אחר מטרתך יש שנעלם ממך הקרוב לעיניך", הרמן הסה, סידהארתא: סיפור נוסח הודו, מגרמנית: אברהם כרמל, ירושלים: שוקן, 2006. (סידהארתא הוא רומן העוסק במסע הרוחני של אדם בשם זה בחייו של גאוטמה הבודהה. המילה "סידהארתא" מורכבת משתי מילים בסנסקריט: סידה – להשיג, ארתא – המבוקש, שביחד משמעותן: "הוא אשר השיג את מטרותיו". פסקה זו היא תובנה שסידהארתא מגיע אליה לקראת סוף מסעו).

2. Lewis M. Hopfe, Mark R. Woodward, *Religions of the World* (New Jersey: Prentice Hall, 2007), 126.

3. שם, עמ' 128. "אל ירצה לחיות, אל ירצה למות... בהרס האהבה והשנאה... הוא נעשה כשיר לאלמוות" (*Laws of the Manu: The Sacred Books of the East*, vol. 25, trans.) (G. Buhler [New York: Charles Scribner's Sons, 1882–1902], 204–10).

בשר ודם כמו כולנו, אלא שאתה עסוק כל העת ועושה צרות, נודד מרחקים גדולים מביתך ומהווה מטרד לעצמך ולאחרים. אהה! בקרוב תהיה מת, ואז תהיה בעליו של שטח האדמה שדי בו לקבורתך".⁴

אפילו מערכת הקאסטות – המערכת החברתית בהודו שאינה מאפשרת מעבר בין מעמדות החברה השונים – עניינה בהתבטלות מוחלטת למציאות, בנכונות לקבל את הנסיבות כמות שהן. השוו את ההתקדמות המטאורית של השחורים בארצות הברית – מעבדות לנשיאות ארה"ב תוך מאתיים שנה – עם ההשלמה הכנועה של בני "מעמד המנודים" ההודים.⁵

לא הולך לשום מקום

היכולת הזו – להפסיק לחתור פשוט כדי להיות – יש לה השלכות עוצמתיות, ולא רק במזרח. בספרה **חוכמה משולחן המטבח** מספרת רחל נעמי רמן איך לפני שנים רבות, כשלימדה בסטנפורד, הוזמנה ליום עיון מקצועי לצידם של פסיכולוגים ורופאים קונבנציונאליים, בהם הפסיכולוג קארל רוג'רס, אחד מאבותיה של הפסיכולוגיה ההומניסטית.

רוג'רס טבע את המונח "הערכה חיובית בלתי מותנית" המשקף את גישתו הטיפולית של קבלת המטופל ללא שיפוטיות. המטרה בגישה זו אינה לתקן את המטופל, לשנות אותו או לשפר אותו, אלא פשוט להימצא שם בשבילו ו"לקבל" אותו לגמרי.

רמן מתארת איך רוג'רס התחיל להסביר את גישתו ואיך התקבלו דבריו בהתנגדות מצד הקהל, בהם רמן עצמה. "הייתי צעירה וגאה על מומחיותי",

⁴. Hopfe, *Religions of the World*, 116.

⁵. "מערכת הקאסטות חולשת על כל תחומי החיים בחברה ההינדית המסורתית. אדם נהיה חבר בקאסטה מסוימת בהיוולדו להורים בני הקאסטה. הקאסטה מכתיבה לאדם מה לאכול, במה לעבוד, איפה לגור ועם מי להתחתן... היררכיית הקאסטות נשענת על עקרונות של טהרה וטומאה... פְּרָה־מִיִּנִים – בני הקאסטה הגבוהה ביותר – נמנעים מכל קירבה אל טומאה. לבני הקאסטה הנמוכה ביותר, המכונים "המוקצים" או "המנודים", השכר הנמוך ביותר, תנאי החיים הגרועים ביותר, ותקווה מעטה מאוד לשיפור החיים..." Adrian C. Mayer, *Caste and Kinship in Central India* [Berkeley: University of California Press, 1960], 24–52.

היא מתארת, "ועל שביקשו את דעתי ואת עצתי... ממה שהצלחתי להבין, 'התייחסות חיובית ללא תנאי' התבטאה בישיבה שקטה ובקבלת כל דבר שהמטופל אומר ללא שיפוט או הפרעה. לא יכולתי להעלות בדעתי איך דבר כזה עשוי להועיל". בסופו של דבר הציע ד"ר רוג'רס הדגמה של גישתו. אחד הרופאים בכיתה התנדב למלא את תפקיד המטופל, והם הציבו את כיסאותיהם זה מול זה.

המפגש שנערך אחר כך היה עמוק. רוג'רס ניהל אותו בלי לומר מילה אחת, והעביר למטופל שלו, באמצעות איכות תשומת הלב שלו, קבלה מוחלטת שלו, בדיוק כפי שהוא... באווירה הבטוחה ובקבלה המוחלטת של רוג'רס, החל הרופא להסיר את המסכות שלו, תחילה בהיסוס, ואחר כך בקלות גדלה והולכת. עם כל מסכה שנפלה, קיבל רוג'רס בברכה את המסכה שמתחתיה ללא תנאי, עד שלבסוף נחשפו לפנינו פניו העירומים של הרופא במלוא יופיים. אני בספק אם אפילו הוא עצמו ראה אותם לפני כן. באותה שעה רבים מן הפנים שלנו היו גם הם עירומים ובעיני אחדים מאיתנו נקוו דמעות. אני זוכרת ש... קינאתי בהזדמנות שנפלה לידי אותה רופא להתקבל על ידי מישו בצורה מוחלטת כל כך.⁶

אני אוהב/ת אותך כי אני אוהב/ת אותך

הכוח השני – זה שאינו מנסה להשיג, להתקדם, להצטיין – קשור מאוד לחויית האהבה. ההתמקדות בהווה, בעוצמה ששוכנת ברגע הזה עצמו, פירושה "אני כאן איתך עכשיו, אני אוהב/ת אותך, לא איזו דמות דמיונית שהיית לו יכולתי לשנותך". כמו הכוח השני, אהבה היא מלוא החוויה של ההווה – אין לה מטרה מעבר לה עצמה – והיא לא חייבת להתנור לשום מקום כדי להצדיק את עצמה.

אולי לכן אי אפשר להסביר במילים למה אנחנו אוהבים מישו. אכן, נראה לנו שאנחנו אוהבים אותה כי היא מבינה אותנו כל כך טוב, כי יש לה חוש הומור מדהים, בגלל כל מה שעשתה עבורנו, אבל אנחנו הרי יודעים

6. רחל נעמי רמן, חוכמה משולחן המטבח, עברית: נורית לוינסון, מושב בן שמן: מודן, 1996, עמוד 217.

שיכול להיות שיש משהי שאובייקטיבית מבינה אותנו טוב יותר, שיש לה חוש הומור מדהים יותר וכדומה. אלו הן אולי סיבות לכך שבחרנו באדם המסוים הזה או נמשכנו אליו, אבל אין הן הסיבות לאהבתנו אותו. התשובה המדויקת ביותר לשאלה "למה אנחנו אוהבים" מורכבת ממילה אחת: ככה. אני אוהב כי אני אוהב. הניסיון להסביר אהבה צורם כי מניע מעיד על רצון להשיג משהו, ואילו האהבה אינה חותרת לשום מקום, היא פשוט ישנה.

גברים ממערב, נשים ממוזרח

התכונה הראשונה – הדחף להצליח, החשק לצאת אל העולם ולהשפיע עליו, לכבוש פסגות חדשות, להצטיין, להתקדם ולשנות את העולם – מקושרת מבחינה חברתית והיסטורית, וגם מנקודת מבט יהודית, עם הזכר. התכונה השנייה – המשיכה להרמוניה ושלמות, הפתיחות למתנות של הרגע, העדפת ההיות על העשות – היא כוח הנקבה. רבים מאיתנו מאוד לא אוהבים להיות מקוטלגים, בפרט כשהרושם האישי שלנו הוא שגברים ונשים דומים זה לזה ברוב ההיבטים, אם לא בכולם. האמת היא שיש נשים הדומות בתכונותיהן לגברים יותר מאשר לנשים, ולהפך. יש כל כך הרבה צירים להשוואה בין בני אדם – רמה אינטלקטואלית, סגנון אינטליגנציה, תחומי עניין, מעמד חברתי, מוצא, רקע משפחתי – שיש מקום לתהות על המשקל הרב שתופס המגדר במשוואה זו. מסיבה זו, הבסיס לזיהוי תכונה מסוימת כ'גברית' או כ'נשית' ביהדות, הוא התבנית הפיזית – הבחינה היחידה שבה אדם הוא או זכר או נקבה.⁷ על פי הקבלה, העולם הגשמי והעולם הרוחני מקבילים זה לזה בכל פרטיהם.⁷ מנקודת המבט העמוקה של התורה, בכל היבט של העולם הגשמי מסתתרת האמת על המקבילה שלו – העולם הרוחני. הרעיון הזה מופיע ברברי הזוהר הידועים (שמות קסא, א): "כִּד בָּרָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא עֲלָמָא – אֶסְתַּפֵּל בֵּה בְּאוֹרֵייתָא וּבָרָא עֲלָמָא" (כשברא הקדוש ברוך הוא

7. "קבלה" נקראת כך על שם שקיבלנוה מלמעלה; אבל השם הזה רימוז גם על עיסוקה של החוכמה הזו בהקבלות שבין העולם הגשמי והעולם הרוחני (השורש קב"ל מופיע בתורה פעמיים בלבד: "מִקְבִּילַת הַלְלָאת אִשָּׁה אֶל אַחֶתָּה" ו"מִקְבִּילַת הַלְלָאת אַחַת אֶל אַחֶת", שמות כו, ה; לו, יב, ובשתייהן העניין הוא הקבלה. קב"ל במוכח הבסיסי שלו היום מופיע לראשונה רק בספרי הנביאים). ראו הערת סיום יח על פרק כג.

את העולם, (הוא) התבונן בתורה וברא את העולם), ופירושו שכל היבט של העולם הגשמי אינו אלא גילום של העולם הרוחני.

אמת שבכל רובד אחר – הנפשי, החברתי, השכלי – הקווים בין זכר לנקבה נחצים שוב ושוב ומועדים לטשטוש, עד שקשה לתייג תכונה מסוימת כתכונה זכרית או תכונה נקבית; אבל המודל הפיזי נותר נאמן למהות הזכרית והנקבית. לכן אנחנו משתמשים במודל הפיזי כמטאפורה לשני הכוחות הללו, אף על פי שאנחנו יודעים שאיש מאיתנו אינו זכר לגמרי או נקבה לגמרי⁸ – כולנו מחליפים כובעים פעמים רבות ביום. גם במקורות אפשר למצוא מדי פעם גבר המציג התנהגות נקבית ואישה המציגה התנהגות זכרית. בחלק הבא נבסס את תיוגן של תכונות מסוימות כזכריות או נקביות במודל הפיזי, מבלי לשכוח שהביטוי המעשי של כל אחת מהתכונות האלה משתנה בין בני האדם ללא קשר למין שלהם.

מה אתה עושה משהו, שוב!

ההבדל הבסיסי והבולט ביותר בין איש לאישה מתבטא בתהליך יצירת הוולר. אם החלק של הזכר הוא בתרומה אקטיבית של פוטנציאל, הנקבה תורמת את כניסתה לתהליך. הוא עושה פעולה אקטיבית של הענקת, והיא מקבלת את אותה הענקת ונכנסת למצב ממושך של היות שמאפשר לפוטנציאל להתפתח, לקרום עוד וגידים ולהפוך לתינוק.⁹

לדירה של האישה, יצירה של חיים אינה רעיון ערטילאי על הצורך האנושי בהמשכיות ועל החשיבות בילד שיישא את שם המשפחה לדורות הבאים, אצלה מדובר ביצירה של ממש, דקה אחר דקה, מלווה בחילות וצרבות ודליות. היא לא עושה היריון – היא בהיריון. אישה חכמה אמרה

8. אכן, באופן תיאורטי לא היה קיים זכר שכולו זכר או נקבה שכולה נקבה, זולת אדם וחוה. הוא היה זכר, והיא – נקבה. הניגוד הטוטאלי הזה לא יכול היה לעבור לדור הבא. התינוק הזכר הראשון שנולד לעולם כבר לא היה זכר לגמרי, משום שהייתה לו אימא שתורמה ליצירתו. לתינוקת הנקבה הראשונה שנולדה לעולם היה אבא שתורם ליצירתה. מאותה נקודת זמן ואילך פסה מן העולם טהרת המגדר.

9. המקבילה המטאפורית של הביצית – מה שמביא גוף האישה לצורת יצירת הוולר – רמוזה במסכת נדה לא, א.

פעם, שמה שנחמד בהיריון הוא שגם כשאת לא עושה כלום את בעצם עושה משהו, כל רגע בתהליך הוא גם התוצאה.¹⁰

הנקה של תינוק – עוד חוויה נשית ייחודית – היא דוגמה נוספת לתכונה הנקבית של היות לעומת התכונה הגברית של עשות. האכלה מבקבוק היא פעולה תכליתית מובהקת – הבקבוק נועד להאכיל את התינוק. המטרה: להשקיט את רעבונו.

בהנקה, לעומת זאת, סיפוק מזון לתינוק הוא משני בחשיבותו לעצם התהליך שהוא העיקר. אם ותינוקה מתכנסים להם לתוך פקעת של התקרבות. ברור שהתינוק מוזן דרך ההנקה, אבל זה לא בהכרח המניע העיקרי להנקה. אימא עשויה להרים את תינוקה לנינוק מכמה סיבות: כי היו רחוקים זו מזה לכמה שעות והם מתגעגעים זה לזה, כי צומחות לו שיניים והוא מצוברח, וכמובן, כי הוא רעב. אבל אפילו אז, לא האימא השולטת במצב. בהזנה מבקבוק, מי שמאכיל את התינוק מחליט כמה עליו לאכול, והוא מנסה לגרום לו לצרוך את מלוא הכמות שיועדה לו. אבל כל אם מניקה תאמר לכם שהנקה מוצלחת כרוכה ברגישות לצורך של התינוק. התינוק הוא שמכתיב את הקצב. האמת היא שהנקה הופכת להיות מערכת יחסים דו־סטטית שבה ככל שהתינוק רעב יותר, כך מפיק גופה של האם חלב רב יותר – מדובר בזרימה בין שני אנשים יותר מאשר פעולה של אחת ביחס לאחר.

אפילו עצם הרצון להעמיד צאצאים יש לו שני פנים: עתיד והווה. האם אני רוצה ילד שיישא את שמי, שיקבל את העסק שהקמתי, שימשיך את מפעל חיי, או שאני רוצה ילד בגלל שאני רוצה ילדים. זוג חשוך ילדים יכול לערוג לילד משני טעמים: הם רוצים להותיר זכר שלהם בעולם, מי שימשיך את מורשתם, אבל הם גם מבכים את חסרונם של ילד כאן ועכשיו, תינוק מדהים וחייכן, ידיים קטנות בתוך ידיהם, מסיבות יום הולדת וחתונות.¹¹

10. אולי לכן העולם המערבי – שכה עסוק בעשייה, הגשמה ושליטה – נוטה להשקיע מאמץ רב במעקב אחר משך ההיריון. ספירה דתית כמעט של מספר השבועות ו"מסיבות סיום טרימסטר" הן אולי ניסיון לשוב ולתפוס שליטה על מצב ההיות שהוא ההיריון, ולהקל על אי־הנוחות המערבית נוכח מצב ההיות הנקבי.

11. גידול ילדים עצמו הוא תהליך שבו "הדרך אל" היא עצמה היעד: "אימהות צריכה לקחת בריצנות רבה את הקרוב והשגרתי. יש כאן שן שמחכה לסתימה, ארוחה שמחכה שיבשלו אותה, שיעורי בית שמחכים שיגמרו אותם, מריבה שמחכה להפסקת אש. אירועי היום־יום הם מיידיים ותובעניים. הזמן קצר, המטלות מוגדרות... יומו של ילד מלא בזמן פנוי שבו דבר לא צריך להיעשות... אלפי ארוחות, ימי הולדת, מחלות, ימים

הכוח הזכרי, שמבחינה ביולוגית אינו מעורב בתהליך בנייתו של התינוק, מסמל את ההתמקדות בעתיד. הוא מטביע את האפשרות לחיים, משליך את עצמו לעבר העתיד, ואז נעלם מהבמה. הכוח הנקי, החי את החוויה של האימהות בזמן אמת, מסמל את הנוכחות בהווה. התהליך עצמו הופך לתוצאה.

למשוך לשני הכיוונים

שתי התכונות הללו – החתירה ממוקדת העתיד למצוינות והרחף ממוקד ההווה לשלמות – שתיהן חיוניות, ואף על פי כן אם תשתלט אחת מהן על השנייה התוצאות עלולות להיות הרסניות. אפשר להעביר חיים שלמים בשלווה ובהרמוניה אך להישאר חסר מעש, חסר הישגים, חסר כל תרומה לעולם; ואפשר גם להעביר חיים שלמים בעשייה קדחתנית, בהישגיות ובכיבוש, מבלי לחיות לרגע.

מנקודת מבט יהודית, המטרה היא סוג של נישואין בין שני הכוחות האלו. יש לתחזק את המתח בין שני הקטבים האלו, כך שתיותר משיכה לשני הכיוונים במקביל – שלמות ומצוינות.¹ כל אחד מן הכוחות האלו חייב לעבוד בהרמוניה עם האחר, כדי להגיע לידי איזון. דמיינו חץ שפונה למעלה.² זה המאפיין הזכרי, חותר קדימה, נחוש להשיג, להשפיע, לשנות את העולם.³ בחץ יש כוח, יש נחישות, יש עוצמה, אבל הוא נוטל עימו בדרכו רק הישגים מוחשיים. אכן, המערב, במעופו עוצר הנשימה כלפי מעלה, מעורר השתאות אפילו בשעה שנזקי אותה עלייה מטאורית – דיכאון, בתים שבורים, אנשים אומללים – מכתימים את הנוף.

המאפיין הנקי, המתגלם בנקודת המבט המזרחית יותר, מסומל בעיגול. שלא כמו החץ, העיגול אינו הולך לשום מקום. הוא יושב לו עגול ושלם בשלום ובהרמוניה, אבל בלי מעש.⁴

ראשונים ואחרונים של הלימודים, לידתם ומותם של חיות מחמד... עבודות ראשונות, ועוד אירועים בלתי מתוכננים רבים של הילדות – מציפים שאלות הרות משמעות: למה? בשביל מי? לאיזו מטרה? אימהות רבות ישיבו... בלי סיבה; מטרת הילדות מוצאת ביטוי בתוך חי הילד, לא מחוצה להם... היכולת הזו לאחוז במקביל בקטן ובגדול, לקפץ בין העכשיו לנצח, מאפיינת את נקודת המבט האימהית שלהן" (Sara Ruddick, *Maternal Thinking: Toward a Politics of Peace* [Boston: Beacon Press, 1989], 77).

מנקודת מבט יהודית, זיווג בין שני אלה צפוי להיראות כמו ספירה. הספירה נעה אף היא למעלה, אבל שלא כמו החץ, היא עגולה, שלמה וכוללנית.¹² כל יחידה עולה של הספירה נעה למעלה, בה בשעה שהיא שומרת על שלמות העיגול.

האידיאל הוא לעלות ללא הרף, אבל לקחת את הכוליות שלנו איתנו. הדבר האחרון שאנחנו רוצים הוא ליצור קריקטורה של אדם, שבה "איבר" אחד שלנו מצטיין וכל שאר ה"איברים" שלנו עדיין בגן חובה.¹² בשעה שאנחנו מתקדמים אנחנו אוספים עימנו את כל החלקים הנפרדים לכדי ישות אחת שלמה ומאפשרים לאותה שלמות עצמה לדחוף אותנו כלפי מעלה. השילוב של שני הכוחות הללו – הזכר והנקבה, העתיד וההווה, המודעות לאשר חייב להשתנות והמודעות למה שמצוין במצב הנוכחי, הדחף להצטיינות, להתקדמות ולשינוי והחיפוש אחר הרמוניה, שלמות ואחדות – מייצר את האיזון הבריא. עצירה לצורך איסוף הכול לפני שמתקדמים עלולה לעכב אותנו, אבל בסופו של דבר זה מה שיביא לצמיחה הוליסטית ולבני אדם שלמים.

כאמור בהקדמה, צלם האלוקים הראשוני נברא אנדרוגיני – אדם אשר הורכב מזכר ונקבה גם יחד.¹³ מי מאיתנו שמבקש להיות אדם שלם, צלם אלוקים במלוא מובן המילה, חייב לפתח את שני הכוחות האלו ולוודא שאין הם באים זה על חשבון זה. המופת היהודי הוא אנדרוגיני – סינתזה בין שני הכוחות האלו.

והאמת היא שאל תוך מבנה התורה והמצוות ארוגה מערכת לשימור האיזון העדין, אשר מאפשרת לכל אחת מן התכונות הללו לזרוח בזמן

12. כבר בשלהי המאה השבע-עשרה כתב פרידריך שילר על סכנת המידור הקיימת בחברה המערבית: "מרותק לעולם לפרק זעיר ויחיד של הכלל, האדם עצמו אינו נהיה אלא פרקו של דבר; תמיד אינו שומע אלא את הרעש החדגוני של הגלגל שהוא מגלגל, ולעולם אינו מפתח את ההרמוניה של הווייתו; ובמקום לטבוע בטבעו את חותמה של האנושות, הוא נעשה רק העתק של עסקו ומדעו... בזמן שהקהל עושה את המשרה קנה מידה להערכת האיש, בזמן שאינו מכבד באזרח זה אלא את כוח זכרוננו, בזה את שכלו הטכנאי, ושוב בשלישי את מיומנותו במלאכה; בזמן שהאופי אינו נחשב ולא אף אלא הידע, ולא כמו במקום שעמעמו הגדול ביותר השכל נחשב לו לאדם לזכות אם רוח של סדר בו וחוק נר לרגליו... אם כך הדבר, מה פלא ששאר כשרונות הרוח מוזנחים ואין פונה אלא לאחד, המכבד את בעליו ושכרו בצדו?" (פרידריך שילר, על החינוך האסתטי של האדם, מגרמנית: שמשון אילת, תל אביב: ספרית פועלים, 1986, עמ' 23-24).

פרק א: העיגול, החץ והספירלה

המתאים לה מבלי להאפיל על חברתה. בפרק הבא נביא שתי דוגמאות לביטוי ביהדות של האידיאל האנדרוגיני הזה – הסינתזה בין הכוחות הזכרי והנקבי – אצל כל איש וכל אישה.

סיכום

דרך המערב, העשות, הזכר – עניינה במצוינות, הישגיות והתקדמות, אבל היא חסרה הרמוניה, מכלול, שלמות. לעומתה, דרך המזרח, ההיות, הנקבה – עניינה בכוליות, הרמוניה ושלמות, אבל היא חסרת מעש. הכוח הגברי מסומל בחץ, ואילו הכוח הנשי מסומל בעיגול. המופת היהודי הוא שילובם של השניים. השילוב מסומל בספירלה, שבה יש חתירה קדימה תוך שמירה על שלמות.